

Олена Вдовенко,
Юлія Кукса

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розкривається сутність поняття «педагогічна майстерність» майстрів виробничого навчання. Особлива увага зосереджується на компонентах педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання в процесі підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості. Визначено педагогічну майстерність майстра виробничого навчання як вміння передати свої професійні знання і навички, використовуючи інноваційні освітні технології, прояв творчого підходу до педагогічної діяльності. Доведено, що важливими функціями педагогічної майстерності майстра виробничого навчання є: навчальна, виробнича та організаційно-управлінська. Також увагу зосереджено на тому, що головним критерієм покращення професійної майстерності майстра виробничого навчання є процес самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майстер виробничого навчання, компоненти педагогічної майстерності, кваліфікований робітник, самовдосконалення, мотиваційний, цільовий, функція педагогічної майстерності.

In the article the essence of concept «pedagogical excellence» of the masters of industrial training is revealed. Special attention is focused on the components of pedagogical excellence of masters in the process of preparation of qualified workers for the food industry. Analyzing the different opinions of scholars we highlight components of pedagogical excellence, namely: target, motivational, professional.

The article defines the pedagogical excellence of the master of industrial training as the ability to convey their professional knowledge and skills, using innovative educational technologies, the manifestation of a creative approach to teaching.

It is proved that the important functions of pedagogical excellence of masters of industrial training are: educational, industrial and organizational management. Also attention is focused on the fact that the main criteria of improvement of professional excellence of masters of industrial training is the process of self-improvement.

Key words: pedagogical excellence, master of industrial training, the components of pedagogical excellence, skilled worker, self-improvement, motivational, target, functions of pedagogical excellence.

Сучасний розвиток закладів громадського харчування потребує фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, мобільних, готових до самовдосконалення, творчого ставлення до роботи. Саме професійно-технічні навчальні заклади мають забезпечити заклади громадського харчування висококваліфікованими робітниками, які б відповідали вимогам роботодавців. Забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників в професійно-технічних навчальних закладах залежить від рівня педагогічної майстерності майстра виробничого навчання.

Проблемі формування та розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів присвятили свої дослідження А. Абдулліна, В. Абрамян, Є. Барбіна, А. Гармаш, Т. Десятов, С. Єлканов, І. Зязюн, А. Капська, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, Г. Нагорна, Н. Ничкало, В. Олійник, Г. Переухенко, О. Рудницька, Л. Рувинский, Г. Сагач, В. Семченко, І. Синиця, В. Сластьонін, Л. Спірін, Н. Тарасевич, Ю. Торба, І. Чернокозов, В. Шахов та ін.

Мета роботи – визначити компоненти педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання в процесі підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості.

Сьогодні, враховуючи розвиток професійної освіти та сучасних технологій виробництва, майстер виробничого навчання повинен бути педагогом, який є компетентним професіоналом своєї галузі. Забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності майстра виробничого навчання, а найголовніше – від розвиненої у нього педагогічної майстерності. Це пояснюється тим, що майстер виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів має водночас володіти і високим кваліфікаційним розрядом з робітничої професії, і знаннями та вміннями організації навчально-виробничого процесу, а також ефективно розв'язувати педагогічні і виробничі завдання в процесі підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості. Майстер виробничого навчання повинен добре знати новітні освітні технології, комп'ютерні технології. Майстер виробничого навчання формує особистість кваліфікованого робітника, тому повинен бути людиною з високими загальнолюдськими якостями. Успіх роботи майстра виробничого навчання залежить від його педагогічної майстерності. Наявність у майстрів виробничого навчання ПТНЗ педагогічної майстерності дає їм змогу діяти творчо, досягати якісних результатів у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників харчової промисловості відповідно до сучасних вимог і потреб ринку праці.

Майстерність передбачає розвиненість відповідних особистісних підструктур і якостей, пов'язаних з операційно-технічними, мотиваційно-потребнісними, когнітивними, морально-вольовими діяльнісними проявами [7, с. 300]. Майстерність завжди розкривається в діяльності, причому в

діяльності ефективній.

Педагогічна майстерність – це вияв найвищої форми активності особистості викладача у професійній діяльності. Вона базується на гуманізмі й розкривається в доцільному використанні методів, засобів і механізмів взаємодії педагога та учня в кожній конкретній ситуації навчання, виховання [5, с. 10].

Педагогічну майстерність доцільно розглядати як уміння створювати особливий світ, у якому навчаються учні. Цей світ – активне поле естетичного потенціалу [3, с. 80].

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [1, с. 641–642].

На нашу думку, педагогічна майстерність майстра виробничого навчання – це професійна якість, яка включає наявність знань не тільки професійного спрямування, а й з педагогіки та психології. Вміння передати свої професійні знання і навички, використовуючи інноваційні освітні технології, прояв творчого підходу до педагогічної діяльності теж відносимо до педагогічної майстерності майстра виробничого навчання. Реальні вміння, виробничий і життєвий досвід може передати своїм вихованцям тільки майстер виробничого навчання, який сам досконало володіє професійною майстерністю. Майстер виробничого навчання для учнів – це представник обраної професії, зразок для наслідування.

З огляду на це роль майстра виробничого навчання у підготовці кваліфікованих робітників харчової промисловості в професійно-технічних навчальних закладах полягає насамперед у його готовності до виконання функцій професійної діяльності, а саме: дидактичної, організаційно-управлінської, виробничої та виховної.

Дидактична функція професійної діяльності майстра виробничого навчання полягає в умінні передавати знання, пояснювати та навчати майбутній професії. Майстер виробничого навчання повинен спонукати майбутніх кваліфікованих робітників харчової промисловості до самостійного вивчення сучасних технологій та технологічного обладнання харчової промисловості. Майстер виробничого навчання в процесі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників має враховувати сучасний стан розвитку харчової промисловості. Майстер виробничого навчання повинен закладати основу для розробки та освоєння учнями нових зразків техніки та технології. Реалізація цього положення можлива лише за умови, що майстер виробничого навчання буде активно використовуватися нові технології навчання, спрямовані на розвиток творчих здібностей кожного учня.

Організаційно-управлінська функція забезпечує процес управління системою підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості, як на рівні управління навчальним закладом, так і на рівні функціонування педагогічного й виробничого процесів. Організаторська функція професійної

діяльності майстра виробничого навчання потребує уміння бути організатором процесу засвоєння знань. Майстер виробничого навчання повинен вміти керувати діяльністю учнів, спрямовувати її у правильне русло. Для цього необхідно стимулювати в учнів ініціативу в плануванні спільної роботи, вміти розподіляти доручення, проводити інструктажі, координувати спільну діяльність. Основна мета управлінської функції майстра виробничого навчання – це забезпечення ефективності освіти, навчально-виховного процесу, навчання, виховання і розвитку особистості кваліфікованого робітника харчової промисловості. Поява інновацій у технологіях виробництва кулінарної продукції, нового обладнання, сировини й інструментів висувають нові вимоги перед професійною підготовкою майбутніх кваліфікованих робітників цієї галузі. Аналіз вимог ринку праці до кваліфікованих робітників показав, що, крім професійних знань, умінь і навичок, на поверхню виходять особистісні риси робітника: його професійна компетентність, мобільність, готовність до самовдосконалення, творче ставлення до роботи, висока професійна етика. Саме організаційно-управлінська функція діяльності майстра виробничого навчання ґрунтується на дотриманні і врахуванні основних закономірностей професійної діяльності кваліфікованих робітників харчової промисловості.

Виробнича функція дозволяє майстру виробничого навчання в процесі підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості озброїти їх знаннями з професії даної галузі та сформувати професійні компетентності, підвищити їх професіоналізм. Виробнича функція має забезпечити розуміння кваліфікованими робітниками цілісності технологічного процесу, кінцевої мети професійної діяльності, етапів виконання в їхній наступності й послідовності. У такому випадку кваліфікований робітник харчової промисловості стає суб'єктом усвідомлених, творчих дій, суб'єктом, який впливає на контроль і зміну технології приготування їжі. Цим зумовлене розширення його професійних умінь. Формування алгоритму дій, наслідком яких має стати досягнення мети виробничої діяльності, передбачає необхідність певних знань та творчий підхід до реалізації поставленої мети.

Майстру виробничого навчання належить провідна роль у вихованні майбутнього фахівця. Саме майстер виробничого навчання вирішує основні завдання підготовки кваліфікованих робітників. Своїми моральними якостями, особистою поведінкою та професійною майстерністю майстер виробничого навчання впливає на учнів. Культура поведінки, високий рівень професійної підготовки, обізнаність із сучасним розвитком харчової промисловості захоплює учнів, пробуджує у них інтерес до обраної професії. В умовах, коли «головною метою професійної підготовки фахівців стає виховання особистості, що володіє засобами пізнання себе й навколишнього світу, здатної до професійної та особистої самореалізації» [8, с. 66], самовиховання постає як цілеспрямований процес, який є

продовженням професійного виховання, коли майбутній вчитель з об'єкта виховного впливу перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності: самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою [6, с. 40].

Досліджуючи педагогічну майстерність майстра виробничого навчання необхідно проаналізувати її компоненти, а саме: професійний, цільовий, мотиваційний.

До професійного компоненту педагогічної майстерності майстра виробничого навчання відносимо вміння майстра виконувати професійні дії та операції в умовах виробництва, обізнаність із сучасними технологіями та обладнанням харчової промисловості, сформованість професійно-технічного мислення, що виявляється в здатності до вирішення теоретичних і практичних завдань з професії. Професійний компонент при підготовці кваліфікованих робітників харчової промисловості передбачає не лише оволодіння новими сучасними технологіями приготування продукції харчування відповідно до технологічних параметрів, але й аналіз різноманітних проблемних ситуацій, які можуть виникнути під час здійснення професійної діяльності, а також пошук реальних шляхів для розв'язання технологічних завдань.

Цільовий компонент спрямовує діяльність майстра виробничого навчання на формування кваліфікованого робітника харчової промисловості, конкурентоспроможного на ринку праці. Саме ціль, як основний фактор педагогічної майстерності, допомагає майстру виробничого навчання координувати дії щодо використання найсучасніших освітніх технологій в процесі підготовки кваліфікованого робітника. Цільовий компонент забезпечує усвідомлення майстром виробничого навчання мети підготовки кваліфікованого робітника харчової промисловості, а також формування позитивного ставлення учнів до навчально-пізнавальної діяльності, майбутньої професійної діяльності. Цілі підготовки кваліфікованих робітників харчової промисловості визначаються державним стандартом та освітньо-кваліфікаційною характеристикою. При підготовці кваліфікованого робітника в процесі навчання у професійно-технічних навчальних закладах можна визначити такі загальні цілі: формування особистості учня як громадянина України; формувати потребу в постійному творчому самовдосконаленні; озброїти учнів знаннями, навичками та вміннями, необхідними для успішної професійної діяльності. Отже, цільовий компонент – це прогнозування майстром виробничого навчання і майбутніми кваліфікованими робітниками харчової промисловості кінцевого результату навчального процесу.

Мотиваційний компонент – це розуміння призначення професії майстра виробничого навчання. Він визначає відношення до обраної професії майстра виробничого навчання та емоційне ставлення до видів професійно-педагогічної діяльності; захопленість і задоволеність нею.

Поняття «мотив» має широкий діапазон і включає в себе потреби, спонукання, інтерес, захоплення, схильність, прагнення тощо [9, с. 177]. Завдяки мотивації певна діяльність для індивіда набуває особистісний сенс, формує стійкий інтерес до неї, перетворює зовнішню задану мету у внутрішні потреби особистості [2, с. 100].

Професійна мотивація забезпечує усвідомлене прагнення майстра виробничого навчання до досягнення високих рівнів його професіоналізму, до повного розкриття своїх можливостей і здібностей. Важливо зауважити, що мотиви професійної діяльності виражають потреби майстра виробничого навчання принести користь при підготовці кваліфікованого робітника харчової промисловості, а також прагнення підвищити свою педагогічну майстерність. Мотивація кваліфікованих робітників харчової промисловості визначається рівнем ставлення до професії взагалі і до вивчення певних предметів, ступенем розуміння необхідності запровадження нових технологій, бажання вдосконалюватися на цьому напрямі. Мотивація фахівців деталізується показниками, зокрема інтересами, усвідомленням своєї ролі в певному технологічному процесі, власною зацікавленістю.

Для майстрів виробничого навчання важливим є прагнення постійно розвиватися, самостверджуватись, самовдосконалюватись. Майстер виробничого навчання повинен уміти логічно викладати свої думки, триматися перед аудиторією. Важливо вивчати досвід передових майстрів виробничого навчання.

Головним критерієм покращення професійної майстерності майстра виробничого навчання є процес самовдосконалення. Самовдосконалення – це головний фактор формування професійної майстерності майстра виробничого навчання.

Складовою частиною самовдосконалення є самооцінка та самокритика власної діяльності. Самооцінка – це оцінка самого себе, своєї діяльності і проявляється в задоволенні або незадоволенні собою. В самооцінці вирізняється когнітивний аспект, тобто усвідомлення своєї діяльності, та емоційний аспект, що виявляється через систему ставлень до процесу та результатів праці [4, с. 45]. Самокритика – здатність самостійно знаходити у власній діяльності недоліки, помилки; вміння критично оцінювати перевагу та недоліки власної роботи.

Коли майстер виробничого навчання починає замислюватися над власною діяльністю, оцінювати себе та критикувати, прагне до гарних результатів, то в цей момент розпочинається процес самовдосконалення. В залежності від того, який результат він отримав (гарний чи ні), майстер виробничого навчання повинен постійно самовдосконалюватися, щоб бути професіоналом своєї діяльності. Якщо ж він припиняє вдосконалюватися, розвиватися – він припиняє своє професійне зростання.

Діяльність майстра виробничого навчання при підготовці кваліфікованих робітників харчової промисловості забезпечує вирішення навчальних

та виховних завдань, які стоять перед навчальним процесом. Від рівня педагогічної майстерності майстра виробничого навчання залежить уміння прогнозувати та враховувати зміни в харчовій промисловості, відтворювати зміни виробничих технологій у змісті освіти, впроваджувати нові форми й методи в навчальний процес.

Отже, враховуючи розвиток професійної освіти, сучасні технології виробництва в харчовій промисловості, майстер виробничого навчання повинен бути компетентним професіоналом своєї галузі, обізнаним з новітніми педагогічними технологіями, вихователем, фахівцем, готовим до самоосвіти та удосконалення своїх знань, умінь і навичок в певній галузі.

Подальше дослідження педагогічної майстерності майстра виробничого навчання при підготовці кваліфікованих робітників харчової промисловості в професійно-технічних навчальних закладах вбачаємо у вивченні педагогічних умов формування педагогічної майстерності майбутніх майстрів виробничого навчання в процесі їх фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн // Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К., 2008. – С. 641–644.
2. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. – Т. 2. – М. : МГУ, 1983. – 318 с.
3. Лещенко М. П. Теоретико-методичні основи педагогічної майстерності викладача професійної школи в умовах сучасного соціуму / М. П. Лещенко // Пед. майстерність у закладах проф. освіти : монографія / Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. М. Солдатенко та ін. – К., 2003. – С. 60–83.
4. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
5. Ничкало Н. Г. Педагогічна книга майстра виробничого навчання : навч.-метод. посібник / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 1994. – 334 с.
6. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; [за ред. І. А. Зязюна]. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
7. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2002. – 516 с.
8. Федорова С. Н. Профессиональная культура педагога / Федорова С. Н. // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 65–70.
9. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т. 1 / Х. Хекхаузен ; [пер. с нем.]. – М., 1986. – 392 с.